

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.10.1>

Volume 6/1 Spring

2022 p. 1-27

PROF. DR. OSMAN TURAN'IN TÜRKİYE SELÇUKLULARI SAHASINA
YÖNELMESİ

PROFESSOR DR. OSMAN TURAN'S INTEREST ON THE STUDY OF THE
SELDJUKIDS OF TURKEY

Cağfer GÜLER¹

ÖZ

Prof. Dr. Osman Turan, Türkiye’de Selçuklu Tarihçiliğinin, özellikle Türkiye Selçukluları sahasının önde gelen ismidir. Buna karşın, Osman Turan’ın akademik kariyerinin Doktora tez konusu, Orta Asya Türk Kültür tarihinin bir konusu “Oniki Hayvanlı Türk Takvimi” idi. Doçentlik tez konusu ise, Türk hukuk tarihi incelemesi sayılan “Orta Zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar”dı. Prof. Dr. Osman Turan’ın Türkiye Selçukluları Tarihine yönelmesi, Doçentlik tezini teslim etmesiyle başlar. Bu sahaya yönelişte, Türk Tarihçiliğinin anıt ismi ve Osman Turan’ın DTCF’de lisans seviyesinde ve Doktora danışmanlığında hocalığını yapan Fuad Köprülü’nün etkisi söz konusudur. Özellikle bu sahaya ilişkin Köprülü’nün yol gösterici çalışmalarının varlığından bahsetmek gerekiyor. Osman Turan’ın bu sahaya yönelmesinde, II. Dünya Savaşı yıllarının fikir akımlarının rolünü -ilave bir faktör olarak- göz önünde bulundurmak gerekir.

Anahtar Kelimeler: *Türk Tarihçiliği, Fuad Köprülü, Osman Turan, Anadoluçu Akım.*

ABSTRACT

Professor Dr. Osman Turan is the leading figure in Turkey of historiography on the Seljuks, especially in the field of the Turkish Seldjukids. On the other hand, the PhD dissertation subject of Osman Turan's

¹ Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, E-mail: caferguler@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-8955-6424, Ankara, Türkiye.

academic career is a topic in the history of Central Asian Turkish Culture (“*The Turkish Calendar in Twelve Animal Cycle*”). The subject of his associate professorship thesis is “*Titles in the Middle Age Turkish States*”, which is considered to be a topic of the Turkish history of law. Professor Osman Turan's interest in the history of the Turkish Seldjukids begins with the submission of his associate professorship thesis. As a notable name in Turkish Historiography Fuad Köprülü, who had guiding works regarding this field, taught Osman Turan at DTCF at the undergraduate level and under the supervision of a PhD and had a significant influence on him on this direction. In Osman Turan's interest in this field, the role of thought movements during World War II should be taken into account as an additional factor.

Keywords: *Turkish Historiography, Fuad Köprülü, Osman Turan, Anatolianist Movement (Anatolianism).*

Giriş

Prof. Dr. Osman Turan,² Selçuklular, özellikle Türkiye Selçukluları sahasının en salahiyyetli ismiydi.³ Osman Turan’ın akademik kariyerinin ilk yıllarında gerek doktora tez konusu, gerekse doçentlik tezi daha ziyade Orta Asya Türk Tarihi ve eski Türklerde unvanlara ilişkin konulardı.⁴ Osman Turan’ın Türkiye Selçukluları sahasına yönelmesi hakkında değişik görüşler bulunmaktaydı. Osman Turan’ın fakülteden arkadaşı Şerif Baştav’a göre bu yönelişte Köprülü’nün Anadolu Selçuklularının Yerli Kaynakları makalesi etkili olmuştu.⁵ Osman Turan’ın yazılarını derleyen Yunus Emre Kaleli, Şerif Baştav’ın

² Osman Turan hakkında Bkz. Ali Birinci, *Osman Turan*, Alternatif Yay, Ankara 2003, Nevzat Topal, *Prof. Dr. Osman Turan Hayatı ve Eserleri*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2004, Nurdan Demirci, *Prof. Dr. Osman Turan’ın Hayatı ve Eserleri*, Boğaziçi Yayınları İstanbul 1993, Nasrullah Uzman, *İktidardaki Muhaliif Prof. Dr. Osman Turan*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018; *Prof. Osman Turan’ın Eserinde Tarih ve Tarihçi İlişkileri*, (Yayına Hazırlayan Bahaeddin Yediyıldız-Fahri Unan-Yücel Hacıoğlu), Türk Ocakları Genel Merkezi Yayını, Ankara 1998.

³ Halil İnalçık, Ali Birinci ile yaptığı söyleşide Selçuklu tarihinin herhangi bir dönemine veya şubesine atıf yapmadan bütün Selçuklular tarihi için Türkiye’de ve dünyada Osman Turan’ın yerinin bir numara olduğunu söylemiştir. Bkz. Birinci, *age*, s. 16, İbrahim Kafesoğlu ve Mehmet Altay Köymen ise Osman Turan’ın Türkiye Selçukluları sahasının en büyük otoritesi olduğunu vurgulamışlardır. Bkz. Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi*, c. I-II, 3. Baskı, Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1979, s. 17-18, İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi üzerine Araştırmalar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2019, s. 277.

⁴ Osman Turan’ın doktora tezi, *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*, 1941, Doçentlik tezi ise *Orta Zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar, 1943*, Osman Turan’ın doktora çalışması kitaplaştığı halde doçentlik tezi basılmamışsa da tezdaki konuların büyük bir kısmı makaleler şeklinde yayımlanmıştır.

⁵ Şerif Baştav, sınıf ve dönem arkadaşı Osman Turan’ın Türkiye Selçukluları sahasına yönelmesinde Köprülü’nün bu makalesinin belirleyici olduğunu söylemiştir. Bkz. Prof. Dr. *Osman Turan, Makaleler I*, (Hazırlayan Yunus Emre Kaleli), İstanbul 20017, s. 33.

yorumuna katıldıktan sonra ayrıca 1940'lı yılların başlarında Türkiye Selçukluları hakkında bir monografinin eksikliğinin Osman Turan'ı etkilediğini belirtmişti.⁶ Ali Birinci'ye göre, Osman Turan'ın bu sahaya yönelmesinin önemli bir nedeni onun çalışkanlığını ve eser verme isteğini tatmin edecek bir potansiyele sahip olmasıydı.⁷ Bu yorumlar, doğru olmakla birlikte özellikle Köprülü etkisini daha geniş bir perspektiften ele alma ihtiyacını ortadan kaldırmamıştır. Ayrıca Osman Turan'ın Türkiye Selçukluları sahasına yöneldiği yıllardaki siyasi fikir akımlarının bu yönelişteki rolünü de göz ardı etmemek gerekiyor.

Osman Turan, Fuad Köprülü'nün Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde ilk doktora payesi verdiği öğrencisi idi.⁸ Ayrıca Osman Turan'ın bu doktora payesi, Cumhuriyet döneminin tarih alanındaki ilk doktora tezine dayanmaktaydı.⁹ Osman Turan, daha öğrenciliğinde Fuad Köprülü'nün çalışkanlığıyla temayüz etmiş öğrencisiydi. Hocasının yönetiminde bulunduğu Halkevleri'nin genel merkez yayın organı olan "Ülkü" mecmuasında çevirileri ve yazıları çıkmıştı.¹⁰

Osman Turan, 1943 yılından yani doçentlik tezini teslim ettiği andan itibaren Türkiye Selçukluları sahasına yönelmişti. Önce kaynak neşirleri yaptı. Sonra Türkiye Selçuklularının toprak hukukunu inceledi 1950'li yıllarda ise İslam Ansiklopedisinde Türkiye Selçuklularının sultanlarının biyografilerini kaleme aldı. 1958 yılında yeniden Türkiye Selçuklularıyla ilgili belgeler neşretti. 1965'de ise Selçuklular tarihine dair ilk monografisini yayınladı: *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*. 1969'da iki ciltlik *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresini* yayınladı. 1970'de ise Cambridge'nin prestijli İslam Tarihi'nin Türkiye Selçukluları kısmını yazmıştı. Nihayet 1971'de *Selçuklular Zamanında Türkiye* başlıklı eseriyle bu sahanın en yetkin ismi olduğunu göstermiş oluyordu.

⁶ Prof. Dr. Osman Turan, *Makaleler I*, s. 33.

⁷ "Bu tercihte sahanın daha bol kaynaklara sahip olması ve bu vesileyle çalışma ve eser verme hususunda büyük imkânları bulunmasının kendisini cezbediği düşünülebilir. Kendisinin sonsuz okuma ve çalışma şevki ve zevkini ancak Türkiye Selçukluları tarihinin mebzul kaynakları tatmin edebilirdi" Birinci, *age*, s.48-49.

⁸ Birinci, *age*, s. 34.

⁹ Birinci, *age*, s. 34.

¹⁰ Osman Turan'ın Ülkü dergisindeki yazı ve çevirilerinin listesi için bkz. Topal, *age*, s. 127.

Prof. Dr. Osman Turan'ın Türkiye Selçukluları Sahasına Yönelme Nedenleri

1-Fuad Köprülü'nün Etkisi: “Köprülü Mektebi” ve Osman Turan

Fuad Köprülü, 1913 yılında İstanbul Darülfünunu'nda Türk Edebiyatı Tarihi müderrisliğine atanmasından itibaren kaleme aldığı eserleriyle Türk tarihçiliğinde çığır açmış müstesna bir isimdi.¹¹ Köprülü, 1935 yılında Kars'tan milletvekili seçilip Ankara'ya geldikten sonra yeni kurulan yeni kurulan Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde “Orta Zamanlar Tarihi” kürsüsünde ders vermeye başlamıştı. Ancak 1941 yılında milletvekillerinin aynı zamanda üniversitede ders vermeleri imkanının ortadan kaldırılması yönünde bir karar alınmıştı. Bu kararla Köprülü'nün Üniversite hocalık hayatı sona ermiş oldu. Ancak, Köprülü'nün bilimsel faaliyetleri sona ermemiş, özellikle yayım hayatına yeni başlayan *İslam Ansiklopedisi*'ne yetmişe yakın madde yazmıştır.¹²

1.1 “Köprülü Mektebi”nin Oluşumu

Fuad Köprülü “ilmî teşkilatçılığı”, hocalığı ve modern anlamda tarihçilik anlayışını Türkiye'ye getiren kişi olması ve tarihçiliğimizde çığır açan eserleriyle zaman içinde tarihçiliğimize damgasını vuracak olan “Köprülü Mektebinin” ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.

Fuad Köprülü'nün hocalığı öğrencisi Osman Turan'a göre Köprülü Mektebinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştı. Şöyle ki:

“Köprülü, sadece ilmî tetkikat ve neşriyatıyla iktifa eden bir âlim değildir. Memleketin ilmî tekâmülünde onun ilmî faaliyetleri arasında hocalık ve ilmî teşkilatçılık vasıfları daha az bir ehemmiyet arz etmez. Filhakika, hocalık sıfatı olmaksızın bahsettiğimiz Köprülü mektebinin kurulması kolay olmazdı. O, derslerinde eski ezberci ve kafayı malumatla dolduran öğretici tedris tarzına hiç itibar etmemiş, daima ilmî zihniyet ve metotlara ehemmiyet vermiş; kafanın ilmî bir formasyon almasına çalışmış ve bu sayede araştırmacı ve yaratıcı bir dimağ

¹¹ Fuad Köprülü'nün derli toplu bir biyografisi için bkz. Ömer Faruk Akün, “Mehmed Fuad Köprülü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, s. 471-486. Fuad Köprülü'nün tarihçiliği hakkında yayımlanmasının üzerinden yetmiş yıl geçmiş olsa da en iyi değerlendirme Osman Turan'a aittir. Bkz. Osman Turan, “Mukaddime”, 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, (Hazırlayanlar Osman Turan vd.) TTK Yay. Ankara 2010, s. V-XXIII. Ayrıca bkz. Halil Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuad Köprülü*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1983, Köprülü'nün diğer bir öğrencisi Mehmet Altay Köymen'in değişik tarihlerde hocasını anlattığı yazılar için bkz. *Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, Toplu Makaleler*, (Yayına Hazırlayanlar Sinan Tarıfçı-Kerim Köksal Kaya) TTK Yay. c. I, Ankara 2018, s. 413-420 ve 447-476.

¹² Köprülü'nün 1941'den 1950'ye kadar yazılarının listesi için bkz. *Fuad Köprülü Armağanı*, s. XLVII-L.

mekanizmasını hazırlamaya dikkat etmiştir. Ders ve seminerlerinde tetkiki icap eden mevzu ve meseleleri ileri sürer; bunlara dair kaynak ve tetkiklerin tenkidini yaparak veya yaptırarak talebede araştırma kabiliyetini uyandırır, tenkit fikrini yaratır ve problemleri görebilmesi için zemini hazırlar. Modern ilmin daha başlangıcında bulunan bir memleketin bahis mevzuu olduğunu unutmayanlar garpte artık bir mütearife haline gelmiş bulunan bir tedris tarzına işaret edişimizin zait olmayacağını takdir edeceklerdir. Bu sayededir ki, üniversitenin şartlarına rağmen, talebesinin hazırlayıp bilahare neşrettiği bir kısım lisans tezleri ilme ilave (contribution) mahiyetini almıştır ki maalesef bugün yapılan doktora tezlerinin bir kısmı bu seviyenin çok altındadır.”¹³

Köprülü mektebinin oluşumunda Osman Turan hocasının “ilmî teşkilatçılığına” da vurgu yapmaktaydı. Turan’a göre Köprülü’nün ilmî teşkilatçılığının başlangıcı 1915 yılında yayın hayatına atılan *Milli Tetebbular Mecmuasıdır*.¹⁴ Köprülü’ bu dergiye verdiği yazılarıyla ciddi katkıda bulunmuştur.¹⁵ Osman Turan, hocası Fuad Köprülü’nün 1924’de kurduğu Türkiyat Enstitüsü’ne ilmî teşkilatçılığı bakımından ayrı bir yer verilmesi gereğini söylemiştir. Bu enstitünün çıkardığı eserler ve dergileriyle tarihçiliğimizde çığır açtığını savunmuştu.¹⁶ Öyle ki Köprülü’nün SSCB Bilimler Akademisi’ne muhabir üye olarak

¹³ *Fuad Köprülü Armağanı*, s. XX-XXI. Osman Turan Köprülü’nün hocalığının Türk tarihçiliğindeki önemini yine aynı incelemesinde şöyle vurgulamaktan kendini alamamıştı. “*Filhakika kudretli zekâsı ve yorulmaz çalışmalarıyla Köprülü bir taraftan temsil ettiği Avrupa ilmî zihniyet ve metotlarını Türk tarihinin mühim meselelerini vaz veya hal için kullanarak ciddi tetkikat ve neşriyatta bulunurken, diğer taraftan bir hoca olarak da üniversitede ilmî zihniyet ve metotlarla mücehhez talebeler yetiştiriyordu. Hatta doğrudan doğruya kendisinden ders göremeyen Türk gençleri bile ya talebeleri veya eserleri vasıtasıyla onun temsil ettiği ilim ve metotlara nüfuz etmektedir. Şart ve imkânlar daha müsait olsaydı onun talebeleri arasında yetişecek ilim adamlarının sayı itibarıyla bir hayli kabarık olacağı ve bu sayede memleketimizin manevi gücü de daha kuvvetli bir hale geleceği muhakkaktı. Buna rağmen tedris ve tesirinde bulunarak türlü sahalarda ilmî faaliyetlerine devam eden ilim adamlarını göz önüne getirdiğimiz takdirde şükre şayan bu vaziyet karşısında Türkiye için artık bir ‘Köprülü mektebinden bahsetmek mümkündür’ ” *Fuad Köprülü Armağanı*, s. X-XI.*

¹⁴ *Fuad Köprülü Armağanı*, s. XXI. Bu mecmua hakkında derli toplu bilgi için bkz. Nesimi Yazıcı, “Milli Tetebbular Mecmuası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 30, s. 83-84.

¹⁵ Bu derginin bir sayısında Köprülü, “Selçukiler Devrinde Anadolu’da Türk Medeniyeti” başlığı ile yaklaşık kırk sayfalık uzun bir makale kaleme almıştır. Bu yazının künyesi için bkz. *Köprülü Armağanı*, s. XXIX.

¹⁶ “*Onun ilmi teşkilat bakımından en mühim eseri, şüphesiz 1924’de kurduğu Türkiyat Enstitüsü’dür. Bu enstitünün Türkiyat sahasında neşrettiği birçok mühim eserler arasında başta, ilk cildi 1925’de çıkan Türkiyat ve 1931’de basılan Türk Hukuk ve İktisat Tarihi mecmuaları ile maalesef yalnız bir cüzü neşredilen Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisini saymak icap eder. Filhakika bu mecmualar modern teknik ve ilmî seviye bakımından garpteki en ciddi emsalleriyle mukayese edilebilecek bir hürriyette oldukları gibi Türkiyat sahasında da her halde rakipsizdirler. İlmî seviyeleri ne derecede olursa olsun münferit eserlere nazaran garp ilminin Türkiye’de kuruluşu bakımından bu dergilerin daha büyük bir mana ifade ettiklerini gösterir.” *Fuad Köprülü Armağanı*, s. XXI-XXII. Türkiyat Enstitüsü hakkında derli toplu bilgi için bkz. İsmail Güleç, “Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, s. 560-561. Türkiyat Mecmuası için ise bkz. İsmail Güleç, “Türkiyat Mecmuası” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, s. 561-562. Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası için ise bkz. Fethi Gedikli, “Fuad Köprülü ve Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası ve Türk Hukuk Tarihi Dergisi” *Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi*, c. I, S. 1, Türk İktisat Tarihi Özel Sayısı, İstanbul 2003, s. 433-441.*

alınması söz konusu olduğunda hazırlanan raporda Köprülü'nün kurduğu Türkiyat Enstitüsü'nün önemi şöyle vurgulanmıştır:

*“Bu âlimin Tetebbuları sayesinde İstanbul’da, bugün ki filolojik ilimlerin istediği derecede yüksek ilmi bir mektebin tesisine esas vaz edilmiş oldu. Köprülüzade’nin tetebbuları sayesinde Türkiyat ilim sahası, gerek tarih, gerek lisanîyat itibarıyla evvelki vaziyeti ile mukayese edilmeyecek derecede yükselmiştir.”*¹⁷

Fuad Köprülü, Ankara yerleştikten sonra ilmî teşkilatçılığının yeni bir numunesi olarak Türk Hukuk Kurumu bünyesinde “Türk Hukuk Tarihi” dergisini çıkarmıştır.¹⁸ Köprülü ayrıca CHP’ye bağlı Halkevleri’nin genel merkez yayın organı *Ülkü* dergisinin 1937-1941 yılları arasında yöneticiliğini üstlenmişti.¹⁹

II. Meşrutiyet döneminde modern anlamda tarihçiliğin ülkemize gelmesi ve yerleşmesinde Köprülü'nün önemli rolü ve etkisi vardı. Şöyle ki “*Yeni ve kültür ve medeniyetimizin kazanacağı hüviyet hakkında Türk mütefekkirleri arasındaki fikir farkları ne olursa olsun bu hususta Avrupa medeniyetinin esasını teşkil eden ilmi zihniyet ve metotların Türkiye’ye nakil ve tesisinde hiçbir ihtilaf bahis mevzu olamaz. İşte Avrupa medeniyetinin bu temellerine nüfuz ve bunları Türkiye’ye nakil ve tesiste en büyük şerefi, ilim tarihimiz Köprülü’ye verecektir... Köprülü’nün Türkiyat ilminde yaptıkları ve ondan da mühim olarak, geniş ve modern manasıyla Avrupa tarih ilminin Türkiye’ye nakil ve tesisindeki hizmetleri hiçbir itiraza sebep olamayacaktır.*”²⁰

Köprülü Mektebi’nin ortaya çıkmasında bir başka faktör de Fuad Köprülü’nün Türk tarihinin değişik yönlerini ele alan önemli makale ve monografileriydi. 1918’de çıkan *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 1923’de hacmi küçük ama değerli ve Atatürk’e takdim

¹⁷ Fuad Köprülü *Armağanı*, s. XI.

¹⁸ Köprülü, Türk Hukuk Kurumu bünyesinde bir Türk Hukuk Tarihi Enstitüsü kurulurken yardımcı olmuştur. Türk Hukuk Tarihi Dergisi için bkz. Gedikli *agm.*, s. 438-440. Sadece bir sayı çıkan bu dergide Köprülü’nün öğrencisi Osman Turan’ın şu incelemesi de yayımlanmıştır. “Terken Unvanı”, s. 63-73. Osman Turan bu derginin kısa ömürlü olmasını şu şekilde açıklamıştı. “...*Maalesef Türkiye’de henüz bir hukuk tarihinin teessüs edememiş olması ve hukukçularımızın bu bakımdan kıfayetsizliği bu derginin de şahsıyla kaim olmasını intaç etmiş ve ikinci sayısı neşredilememiştir.*” Bkz. *Fuad Köprülü Armağanı*, s. 22.

¹⁹ Köprülü’nün de, 1937-1941 yılları arasında Halkevleri genel merkezinin yayın organı olan *Ülkü*, dergisinin direktörü olarak görev alması nedense ihmal edilen bir husus idi. Bir istisna olarak Köprülü’nün oğlu Orhan Köprülü, babasının çıkardığı dergiler arasında *Ülkü*’ye de yer ayırmıştı. Bkz. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, haz. Orhan Köprülü-Nermin Pekin, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, s. XIX. Bu dergi hakkında bkz. Zerrin Bayraktar, “Ülkü Dergisi: Halkevleri Merkez Yayın Organına Bir Bakış”, *AİTİA Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Dergisi, İletişim*, 1981/3, s. 118. Bu yazının sonunda *Ülkü* Dergisi’nde 1933-41 yılları arasında çıkmış yazıların fihristi bulunmaktadır.

²⁰ Turan, “Mukaddime”, s. X.

edilen *Türkiye Tarihi* isimli eseri, 1925'de *Oğuz Etnolojisine Dair Notlar* başlıklı makalesi 1926'da çıkan *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1931'deki *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülahazalar* başlıklı kitap hacmindeki makalesi 1934'deki önce Fransa'da Sorbonne Üniversitesi'nde verilen üç konferansın kitaplaşmış hali olan ve Fransızca yayımlanan *Osmanlı Devletinin Kuruluşu* başlıklı önemli monografisi bunlara örnek teşkil eder. Bu eserler, genç kuşak tarihçileri oldukça etkilemiş, temas edilen fikirler, tezler ve verilen ipuçları sonraki kuşak tarihçiler tarafından geliştirilmiş ve derinleştirilmiştir.²¹

1.2. Köprülü'nün Eserlerindeki Tezlerin Osman Turan ve Sonraki Kuşaklar Tarafından Teyit ve İkmali

Fuad Köprülü, Türk edebiyatına dair araştırmalarının toplandığı “Edebiyat Araştırmaları” başlıklı yapıtının ön sözünde kaleme aldığı makaleler ve kitapları ile hocalığı arasında şöyle bir ilişki kurmuştu: “İlmi çalışmalarında bu hocalık meslekinin de mühim bir tesiri olduğunu inkar edemem; esasen makalelerimin bir çoğunu, talebelerime o sahalarda sağlam fikir vermek, tetkike muhtaç mevzu ve mes’elelere onların dikkatlerini çekmek için hazırlamıştım.”²²

Nitekim Osman Turan, hocası Köprülü'nün, bütün hayatı boyunca ortaya koyduğu eserlerini değerlendirirken öğrencilerinin bu eserlere olan borcunu şu şekilde öne çıkarmıştır:

“...Köprülü'ye ait mesainin, ilmî yaptığı yeni ilave (contribution)ler zaviyesinden daha ziyade, eski yanlış tezleri yıkmak, yenilerini vaz veya halletmek ve bunlardan mühim olarak da, bugün ile yarının ilim adamlarına açtığı çalışma yolu ve gösterdiği problemler bakımından bir hükme tabi tutulması gerektiğini meydana koymaktadır. Bundan dolayı onun mektebine mensup olan genç ilim adamları, muvaffakiyetlerini, her halde yalnız ondan öğrendikleri ilmî zihniyet ve metotlara değil aynı zamanda yol gösterici görüşlerine çok şey borçludurlar. Filhakika bu zihniyet ve görüşleri haiz olarak yapılan yeni araştırmaların, umumi esaslarıyla, Köprülü'ye ait tezleri teyit ve tenvirden başka bir netice vermediğini görenler ve bizzat bunu tetkikleri ile tecrübe edenler bu ifadeyi daha kolay anlayacaklardı.”²³

²¹ Osman Turan, bu eserlerin tarihçiliğimizde kilometre taşı olma niteliğine vurgu yapmıştı. Bkz. Osman Turan “Mukaddime”, *Fuad Köprülü Armağanı*, s. XIV-XVII.

²² Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. XII.

²³ *Fuad Köprülü Armağanı*, s. XVII. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu* başlıklı eserinin Türkçe ilk baskısındaki ön sözünde (TTK 1959) Kayılara dair görüşünün Faruk Sümer tarafından daha güçlü kanıtlarla

1.2.1. “Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku”²⁴

Fuad Köprülü, ünlü *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri* başlıklı uzun makalesinde Osmanlılardaki tımar sisteminin Bizans’tan alınmayıp bu müessesenin kökenini Türkiye Selçuklularında dahası Büyük Selçuklularda aranması gerektiğini söylemiştir.²⁵ Osman Turan, hocasının iktâ ve tımar ilişkisini iki ayrıntılı yazısında işlemiştir. İşte bu yazılardan birincisi “*Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku*” başlıklı makalesiydi. Turan bu makalesinde Köprülü’nün *Müesseseler* isimli uzun makalesindeki tımarın kökenine dair tezini kuvvetlendirmiş ve derinleştirmiştir. Makalenin sonuç kısmında şu yargıya varmıştı.

“Hulasa olarak Osmanlılarda mevcut olan miri toprak rejiminin onlara Selçuklulardan geldiğine, bunun eski Türk devletçiliği, toprakmülkiyeti ananesi ve Anadolu’Nun fethi esnasında karşılaşılan tarihi, içtimai ve iktisadi şartlara uygun tatbik sahasına geçtiğini, bu tatbikatın dikkate şayan bir şekilde cemiyetin iktisadi, hukuki ve askeri bakımdan ihtiyaçlarına uydurulup Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin asırlarca dayandığı içtimai nizamın esası olduğunu söyleyebiliriz.”²⁶

teyit edildiğini söylemekten kendini alamamıştı. “*Oğuz kabileleri hakkındaki değerli tetkikleriyle dikkati çeken Faruk Sümer de Osmanlı Devrinde Kayılar* hakkında neşrettiği bir makalede (*Belleten* S. 47, s. 575-615, 1945) arşiv vesikalarından da geniş nisbette faydalanarak nokta-ı nazarını bir kat daha takviye etmiş, benim bir takım tahminlerimin ne kadar doğru olduğunu ispat eden yeni ve kuvvetli deliller ortaya koymuştur. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, (Yayına Hazırlayan Orhan Köprülü), Ötüken Yayınları, İstanbul 1981, s. 14.”

²⁴ Osman Turan’ın bu çalışması önce 1948’de Paris’te toplanan XXI. Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresine, *Le Droit Terrien sous les Seljoukkides de Turquiu* adıyla sunulmuş, Türkçesi ise *Belleten* XII/47 Ankara 1948’de yayımlanmıştı. Osman Turan’ın bu makalesi kendi sağlığında (1971) Selçuklular ve İslamiyet başlıklı makalelerinin toplandığı kitaba alınmıştı. Osman Turan *Selçuklular ve İslamiyet*, Ötüken Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2005, s. 83-104.

²⁵ Köprülü’nün bu uzun makalesi 1931 yılında Türk Hukuk ve İktisat tarihi Mecmuasının birinci sayısında çıkmıştı. Daha sonra oğlu Orhan Köprülü tarafından kitaplaştırılmıştı. Bkz. Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, (Hazırlayan Orhan Köprülü), Ötüken Yayınları, İstanbul 1981. Bu çalışmasında Osmanlı İmparatorluğu’nda uygulanan tımar sisteminin kökeninin Bizans’ta aranması yerine Türkiye Selçukluları ve oradan da Büyük Selçuklular döneminde aranması gerektiğini söylüyordu. “*Esasen gayemiz sadece Osmanlılardaki tımar teşkilatının Bizans’tan mı yoksa Anadolu Selçuklularından mı geldiği meselesinin tahkikine hasredilmiş olduğu cihetle ...*” Köprülü, *Bizans Müesseseleri...* s. 101 Köprülü yine aynı kitabında yine bu meselede iki batılı araştırmacının düşüklere hatayı şu noktada bulduğunu yazmıştı. “*Bizim fikrimize göre Deny ve Scala’nın bu meselede başlıca hataları, Osmanlı tımar sisteminin menşeyini Selçuklularda ve bilhassa Anadolu Selçuklularında aramamış olmalarındadır.*” s. 95.

²⁶ Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, s. 104.

1.2.2. *İslam Ansiklopedisi'nde Osman Turan Tarafından Yazılan "İkta" Maddesi*²⁷

Osman Turan, Türkiye Selçuklularındaki toprak hukuk adlı makalesinden sonra konuyu bu sefer İslam Ansiklopedisi'ne yazdığı ikta maddesiyle daha geniş çerçevede ele almıştı. Turan, bu makalesinde tıpkı Türkiye Selçuklularında toprak hukuku makalesinde olduğu gibi Köprülü'nün tımar sisteminin kökenine dair görüşüne yeni kanıtlar getirmiş ve Büyük Selçuklulara kadar inmişti:

*"...askeri ikta rejimi imparatorluğun her tarafından yerleştikten sonra onun diğer müesseseleri gibi, ondan doğan veya onun medeni tesirlerine maruz kalan devletlerde, yani türlü atabeyliklerde, Harizmşahlarda ve biraz daha tadil ve tekâmüle maruz kalarak Türkiye Selçuklularında yerleşmiş ve bu vasıta ile ve tımar adı altında Osmanlılara intikal etmiş..."*²⁸

Turan ikta maddesinin sonunda ise şu yargıya varmıştı.

*"Selçuklu iktaı, Anadolu'daki muaddel şekliyle, yani onun feodal mahiyetini ve mahsurlarını izale etmek suretiyle iktibas edilen Osmanlılarda çok daha tekamül etmiş ve Tanzimat'a kadar devam etmiştir."*²⁹

1.2.3. *"Eski Türklerde Ok'un Hukuki Bir Sembol Olarak Kullanılması"*³⁰

Osman Turan'ın, Türk kamu hukuku tarihini ilgilendiren *Eski Türklerde Ok'un Hukukî Bir Sembol Olarak Kullanılması* başlıklı makalesi hocasının değişik tarihlerdeki üç yazısında bahsettiği ve derinleşmek istediğini belirttiği konunun Osman Turan tarafından ele alınmış halidir.³¹

²⁷ Osman Turan, "İkta" *İslam Ansiklopedisi* MEB yayınları, C.5, K. I s. 949-959, Osman Turan'ın bu makalesi Altan Çetin ve Bilal Koç tarafından *Prof. Dr. Osman Turan Makaleler*, Kurtuba Yayınları, Ankara 2010'da yayımlanan derleme kitabında s. 373-393'de yer verilmiştir.

²⁸ *Prof. Dr. Osman Turan Makaleler*, s. 381-382.

²⁹ *Prof. Dr. Osman Turan Makaleler*, s. 393.

³⁰ Osman Turan, "Eski Türklerde Ok'un Hukuki Bir Sembol Olarak Kullanılması", *Belleten*, C. IX, S. 35, 1945, s. 305-318'de çıkan bu yazı Altan Çetin ve Bilal Koç tarafından *Prof. Dr. Osman Turan Makaleler*, Kurtuba Yayınları, Ankara 2010'da yayımlanan derleme kitabında s. 117-130'da yer almıştır.

³¹ Fuad Köprülü, önce "Orta Zaman Türk Hukuki Müesseseleri İslam Amme Hukukundan Ayrı Bir Türk Amme Hukuku Yok mudur?" *Belleten* 1938, No 5-6, s. 41-76, Bu makale, Orhan Köprülü'nün derlediği *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi adlı çalışmada* da yer almıştı. Makalesinde Ok'un Türklerde bir hâkimiyet telakkisinin bir unsur olduğuna değinmişti.(s. 25, dn.50) Köprülü daha sonra ikinci bir makalesinde "Orta zaman Türk Devletlerinde Hukuki Sembollerdeki Motifler" *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, c. II, İstanbul 1938, s. 33-52, aynı zamanda, *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi* adlı çalışmada ise s. 51-70. Köprülü bu makalesinde ileride şu bahisleri yazacağını söylemişti. "*Bu makale silsilesinde hukuki sembol olarak Türkler arasında çok ehemmiyeti olan ok-yay, hilal, güneş, kurt,*

1.2.4. “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”³²

Köprülü'nün *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* kitabında Selçuklu dönemi Türkiye'sinde şehir hayatı anlatılırken bir örnek şehir olarak Sivas'ın üzerinde kısaca durmuş ve özellikle bu şehrin gelişiminde iktisadi faktörlere yer vermişti.³³ Osman Turan ise 1945'te hazırladığı ancak 1951'de yayımlama imkanı bulduğu *Selçuklular Zamanında Sivas Şehri* adlı makalesinde Köprülü'nün bıraktığı yerden bilhassa şehrin gelişimindeki ekonomik faktörleri ayrıntılı şekilde işlemiştir.³⁴

1.3. Fuad Köprülü'nün Yeni Kuşaklar İçin “Gösterilmiş Çalışma Mevzuları”

Fuad Köprülü, “Türk tarihinin inşası” ve Türk toplumunun gerçek kimliğini ortaya çıkarmak için kaynakların yetersizliğinden ötürü değişik alanlarda çalışmaya ve yeni kaynaklar bulmaya yönelmişti. Etnoloji ve folklor çalışmaları da bundan dolayıdır. Böylelikle Köprülü'nün çalışma konuları edebiyat, dil, din, hukuk, halk edebiyatı, sanat ve kurumlar tarihi gibi değişik alanlara yayılmıştı. Ancak bu geniş yayılmanın bir sonucu bu konulara dair ilk incelemelerinde vadettiği ya da ayrıntılarını daha sonraya bırakacağını bahsettiği monografilerin çıkmamış olmasıydı.³⁵ Aslında bu durum Osman Turan'ın da haklı olarak işaret ettiği gibi geleceğin tarihçileri için bir çalışma programının konularını oluşturacaktı.³⁶

Osman Turan'ın doçentlik tezinden itibaren ve sonrasında Türkiye Selçukluları sahasına yönelik ilk çalışmaları Köprülü'nün tasavvurlarını gerçekleştirmeye yönelik eserleriydi.

arşın, arşın ve güneş, tuğrul, kartal, çifte kartal gibi motiflerden birer birer bahsedilecektir” bkz. İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, s. 59. Ancak Köprülü'nün bu makaleler silsilesi devam etmemiştir. Köprülü 1943'te, Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşeleri adlı makalesinde “ok'un ehemmiyeti hakkında oldukça geniş ve mukayeseli bir tetkik hazırlamış olduğumuz için burada yalnız bunun amme hukukundaki rolünde yalnız hâkimiyet senbolü olarak kullanıldığından kısaca bahsederek” diyerek tekrar bu konuya dönmüş (Köprülü, Kuruluş, s. 232-233) ancak yine de bahsettiği eseri çıkmamıştı.

³² Osman Turan, “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, *DTCF Dergisi*, C. IX, Sayı: 4, 1951, s. 447-457.

³³ Köprülü, *Kuruluş*, s. 113.

³⁴ Osman Turan, agm, s. 450-452.

³⁵ Osman Turan, “Mukaddime” *Fuad Köprülü Armağanı*, s. XVIII.

³⁶ “Köprülü'nün yaptığı neşriyat yanında eserlerinde yapacağını vaat veya tasavvur ettikleri çok büyük bir yekun tutmaktadır. Muhakkak olan şudur ki bunların mühim bir kısmı henüz sadece bir tasavvurdan ibarettir ve esasen bir insanın ömür bunları neşre kafî gelmeyecektir. Fakat bunlar hiç olmazsa yeni nesiller için gösterilmiş çalışma mevzuları olacaktır.” Osman Turan “Mukaddime” *Fuad Köprülü Armağanı*, aynı yer.

1.3.1 Osman Turan'ın Doçentlik Tezi: “Orta Zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar”

Fuad Köprülü, Osman Turan'ın öğrenciliği sırasında *Eski Türk Unvanlarına Dair Notlar* başlıklı çalışmasında³⁷ bu konunun özellikle Türk amme hukuku tarihi bakımından önemine işaret etmişti ve konu hakkında daha da derinleşmek istediğini belirtmişti.³⁸ Ancak Köprülü, bu konuya geri dönme imkânını bulamamıştı. 1943 yılında öğrencisi Osman Turan tarafından konu bir doçentlik tezi olarak Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine sunulmuş ve kabul edilmişti.³⁹

1.3.2 Osman Turan'ın Selçuklu Vakfiyeleri Üzerine Yaptığı Araştırmalar

Osman Turan, hocası Köprülü'nün 1938'de çıkan “Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti” başlıklı çığır açan makalesi ile bu makalenin devamı olan seriden etkilenmiş olmalıydı⁴⁰. Köprülü vakıflarla ilgi bu makaleler serisinin ilkinde, vakfiyelerin araştırılmasının somut bir fayda olarak “Türk-İslâm Diplomatiği”nin ortaya çıkmasını gösteriyordu⁴¹. Köprülü devamla, bu belgelerin incelenmesinden ikinci yarar olarak;

“yalnız vakıf müessesesine hukuki ve tarihi bakımlardan aydınlatmakla kalmayacaktır. O gibi sağlam neşriyat sayesinde, tarihimizin her şubesini

³⁷ Fuad Köprülü, “Eski Türk Unvanlarına Dair Notlar” *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, S. 2, s. 17-31. Köprülü'nün bu makalesi oğlu Orhan Köprülü tarafından Köprülü külliyesi arasında şu başlık altında derlemeye alınmıştır. *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, Ötügen Yayınları, İstanbul 1983, s. 87-101.

³⁸ Köprülü'ye göre Türk unvanları konusuna dair araştırmalar henüz başlangıç aşamasındadır. “*Eski Türk titülatüre'ü probleminin henüz çok ibtidai bir safhada olduğunu ısrar ile... Şimdiye kadar hiç kimsenin bu eski Türk titülatüre meselesiyle doğrudan doğruya ve müstakil bir mevzu olarak iştigal etmemesi...Her unvan hakkında gerek dil, gerek tarih bakımlarından ayrı ayrı tetkiklerde bulunmak ve onların menşesini, yayılma sahalarını, her sahada ne gibi semantik tahavvüllere maruz kaldıklarını inceden inceye araştırmak lazımdır.*” Bkz. Köprülü, *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, s. 92.

³⁹ *Orta Zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar*, 1943, Osman Turan'ın doçentlik tezi basılmamıştır. Ancak değişik zamanlarda parça parça farklı dergilerde yayımlanmıştı. Örneğin bkz. “Terken Unvanı”, *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, C. I, Ankara 1944, s. 67-73, bu makale Prof. Dr. Osman Turan Makaleler adlı derlemeye de alınmıştı. s. 91-97.

⁴⁰ Köprülü'nün vakıf müessesesi hakkındaki makaleler serisi için “Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti” *Vakıflar Dergisi*, S. 1, 1938, s. 1-6; “Vakfa Ait Tarihi İstilahlar Meselesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 1, 1938, s. 131-138; “Vakfa Ait Tarihi İstilahlar: Ribat”, *Vakıflar Dergisi*, S. 2, 1942, s.267-278; “Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü”, *Vakıflar Dergisi*, S. 2, 1942, s. 1-35. Köprülü'nün vakfa dair bu makaleleri oğlu Orhan Köprülü tarafından şu derlemeye alınmıştı; *Ord. Prof. M. Fuad Köprülü İslam ve Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, (Yayına Hazırlayan Orhan Köprülü) Ötügen Yayınları, İstanbul 1983, s. 309-408.

⁴¹ *Fuad Köprülü Armağanı*, s. 318.

aydınlatabilecek yeni vesikalar elde etmiş olacağız: iktisadi tarih, içtimai tarih, şehir tarihi, iskân tarihi, tarihi topoğrafya, idari ve mali tarih dini tarih, hülâsa eski Türk cemiyetinin dâhili bünyesini, muhtelif içtimai tabakaların hayat şartlarını, hukuki-içtimai münasebetlerini bize gösterecek bütün tarih şubeleri bundan en büyük istifadeyi temin edecektir”⁴².

Köprülü bu ilk yazısının sonunda adeta geleceğin araştırmacılarına vakfiyeler konusuyla ilgilenme çağrısı yapmaktadır⁴³. 1943 yılında Köprülü tarih kurumunun yayın organı Belleten de, “Anadolu Selçukluları Tarihi’nin Yerli Kaynakları”, başlıklı ünlü makalesinde⁴⁴ tekrar vakfiyelerin Türkiye Selçukluları Tarihi’nin aydınlatılmasında önemli bir yeri olduğunu hatırlatmıştı. 1938’den 1943’e kadar geçen beş yıllık süre içerisinde yayınlanan vakfiyelerin bilimsel yöntemlere göre hazırlanmadığını, sayıları az da olsa bilimsel yöntemlere sadık kalınarak yapılan yayınlarda ise ekonomik ve sosyal tarih konularının işlenmesinin ihmal edildiğini söylemişti⁴⁵. Oysa Köprülüye göre Türkiye Selçukluları Tarihi’nin yazılması için eldeki yeterli olamayan kaynaklar karşısında vakfiyelerin önemi bir kat daha artmıştı⁴⁶.

Osman Turan’ın, Türkiye Selçukluları sahasına yönelme vesilesi olarak, 1944 yılında Aksarayî’nin Müsameretü’l-Ahbar adlı eserini notlandırarak yayına hazırlaması gösterilmiştir.⁴⁷ Ancak daha 1943 yılında doçentlik sınavına girerken, Üçüncü Tarih Kongresine sunduğu, ama tebliğ metnini vermediği *Selçuklu Vakfiyeleri* adlı bildirisıyla Türkiye Selçukluları sahasına giriş yapmış olduğu kabul edilmelidir.⁴⁸

⁴² Fuad Köprülü *Armağanı*, s. 319.

⁴³ “... milli tarihimizin birçok meçhul cephelerini bize gösterecek olan bu vakıf vesikaları üzerinde sağlam bir planla çalışmaya başlayalım; ver bu birinci dereceden mühim tarih kaynaklarını metodik bir şekilde neşrederek tarihin muhtelif şubeleri ile meşgul olan mütehassısları ayrı ayrı bakımlardan şiddetle alakalandırarak bu zengin malzemeyi kabil olduğu kadar süratle meydana koyalım. Bu suretle yalnız milli tarihe değil bütün dünya tarihine büyük bir hizmette bulunmuş olacağız”. Bkz. Köprülü, *İslam ve Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, s. 319.

⁴⁴ *Belleten*, Temmuz 1943, C.7, S. 27, s. 379-521; Köprülü’nün bu önemli makalesiyle tarihe ilişkin yazıları, *Tarih Araştırmaları I* (Hazırlayan Yahya Kemal Taştan), I, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 74-183’de toplanmıştır.

⁴⁵ Köprülü, *Tarih Araştırmaları I*, s. 100.

⁴⁶ “XIII-XIV. asırlar Anadolu tarihine ait yerli kaynakların azlığı ve resmi vesikaların ise yok denecek kadar mahdut olduğu göz önüne alınınca, elde mevcut vakfiyelerin, bu devirleri aydınlatmak bakımından, birinci derecede ehemmiyet kazanacağı kendiliğinden anlaşılır”. Bkz. Köprülü, *Tarih Araştırmaları I*, s. 99-100.

⁴⁷ Kaleli, *age.*, s. 33.

⁴⁸ Kongre bildirilerini ihtiva eden kitapta Osman Turan, 19 Kasım 1943 günkü oturumda “*Selçuklu Vakfiyelerinin Tarihi Ehemmiyeti*” başlıklı bir bildiri sunduğunu ancak bu bildirisinin metnini Tarih Kurumu’na vermediği notu öğreniyoruz. Bkz. III: *Türk Tarih Kongresi (15-20 Kasım 1943 Kongreye Sunulan Tebliğler)*, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. 647.

Ancak sunulan bildiri metni verilmediği için Tarih Kongresi Zabıtları arasında çıkmamıştı. Bu tarihten dört yıl sonra Osman Turan, hocası Köprülü'nün gösterdiği yolda ilerleyerek, bilimsel yöntemler kullanarak, sosyal ve ekonomik tarihe dair çıkan bilgileri yorumlayan vakfiye konusuna dair bir dizi makale yazmıştır⁴⁹.

1.3.3. Osman Turan'ın Türkiye Selçukluları Dönemine Ait Bir Kroniği Neşri: Müsameretü'l-Ahbar (Farsça) Moğollar Zamanında Türkiye Selçuklular Tarihi

Fuad Köprülü yukarıda bahsedilen Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları başlıklı makalesinde, "Vekayinameler" başlığı altında kaynak grubunu incelerken Aksarayî'nin, Müsameretü'l-Ahbar isimli eserinin önemine de değinmişti. Köprülü bu makalesinde devamla bu kaynakların neşrinde şimdiye kadar gösterilen milli tarihimiz bakımından çok mühim bir devri hakkında ihmal gösterdiğimizi vurgulamıştı⁵⁰. Köprülü'nün bu makalesi bahsettiğine göre bir serinin ilkiydi.⁵¹ Ancak Köprülü'nün vadettiği üzere serinin diğer yazıları çıkmayacaktı. Köprülü ilgili makalesine son verirken bir vakayinamenin nasıl inceleneceği ve kullanılacağına dair bir örnek olmak üzere "Anis Al-Kulûb" başlıklı vakayinameyi ele almıştı.⁵²

Osman Turan, hocası Köprülü'nün vekayiname neşrinde uyulması ve gözetilmesi gereken kural ve yöntemleri dikkate alarak İbni Bibi tarihinden sonra Türkiye Selçukluları için önemli ikinci vekayiname olan Aksarayı'nin eserini yayına hazırlamıştı. Yayına hazırlarken nüshaların tavsifi, eserin kaynakları, hangi nüshanın esas alındığı, müellif hakkında not, eser hakkında daha önce yapılan çalışmalar ve kıymeti hakkında bilgiler

⁴⁹ Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", *Belleten*, Nisan 1947, C. 11, S. 42, s. 197-235; Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri II. Mübârizeddin Er-Tokuş Ve Vakfiyesi" *Belleten*, Temmuz 1947, C. 11, S. 43, s. 415-429; Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri III. Celâleddin Karatay, Vakıfları Ve Vakfiyeleri", *Belleten*, Ocak 1948, C. 12, S. 45, s. 17-170. Osman Turan'ın bu makaleleri Altan Çetin ve Bilal Koç tarafından *Prof. Dr. Osman Turan Makaleleri*, Kurtuba Yayınları, Ankara 2010'da yayımlanan derleme kitabında s. 131-350'de yer verilmiştir.

⁵⁰ "... Anadolu'da Moğol hâkimiyeti devresi için en mühim kaynak olan ve İbn Bibi Selçuknamesi'ne adeta tamamlayan bu eser, o devirde acem nesrinin hususi bir modasına göre, oldukça süslü ve edebi bir üslupla yazılmış olmasına rağmen, Anadolu'nun yalnız siyasi değil içtimai tarih bakımından da çok mühim ve zengin malumatı ihtiva etmektedir. İşte, bilhassa bu cihetler şimdiye kadar tarihçiler arasında kimsenin dikkatini çekmemiştir." Bkz. Köprülü, *Tarih Araştırmaları I*, s. 83.

⁵¹ "Biz bu makaleler silsilesinde, henüz basılmamış olan vakayinamelerden başlamak üzere kelimenin en geniş manasıyla başlıca yerli kaynakları ve onların ihtiva ettikleri bir yığın yeni malzemeyi, kabil olduğu kadar tenkitli bir tarzda birer birer izaha çalışacağız. ..." Bkz. Köprülü, *Tarih Araştırmaları I*, s. 137.

⁵² Köprülü, *Tarih Araştırmaları I*, s. 139-183.

verilerek Köprülü'nün önemseydiği yönteme göre bu kaynak neşredilmiştir.⁵³ Turan, vekayinamenin hazırlanmasına 1943 yılında başlamıştı. Bakanlık emrine alındığı 1944 yılının sonbaharında ise TTK tarafından yayınlandı.

1.3.4. Osman Turan, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar- Metin, Tercüme ve Araştırmalar Başlıklı Eseri

Fuad Köprülü, “Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları” isimli makalesinin değişik sayfalarında bu çalışmasının bir makaleler silsilesinin ilki olduğunu belirtmişti.⁵⁴ Ancak Köprülü, bahsettiği silsilenin diğer ürünlerini kaleme almamıştı. Osman Turan, daha 1944 yılında Müsameretü'l-Ahbar'ı yayına hazırlarken Türk tarihçilerinin zaman zaman bu tür kaynak neşirlerini de üstlenmesi gerektiğini vurgulamıştı.⁵⁵ Daha sonra yukarıda bahsettiğimiz vakfiyeler, Osman Turan tarafından yayımlanmış, Turan bununla da yetinmeyerek kaynak neşirlerine devam etmişti. Örneğin 1952 yılında hocası Köprülü için çıkan armağan kitabında “Selçuk Türkiyesi Din Tarihine Dair Bir Kaynak”⁵⁶ neşretmişti. Bu neşrin önemi ise Köprülü'nün *Yerli Kaynaklar* incelemesindeki bir hatasını düzeltmişti.

Osman Turan 1958 yılında kitap hacminde *Türkiye Selçukluları hakkında Resmi Vesikalar-Metin, Tercüme ve Araştırmalar* başlığı altında bir külliyatı TTK yayınları arasından çıkartarak bilim dünyasının hizmetine sunmuştu. Turan, bu külliyatın girişinde fırsat buldukça bu tip yayınlarda bulunacağını da vurgulamıştı.

1.3.5 Türk Dini Tarihi Mevzuunda Fuad Köprülü'nün Takipçisi Olarak Osman Turan

Osman Turan'a göre Köprülü, çok yönlü bilimsel kişiliğinin bir neticesi olarak “*Türk tarih-i dinîsi*”nin, kurucusuydu.⁵⁷ Osman Turan, hocasını bu bahiste de takip etmiş,

⁵³ Kerimü'd-din Mahmud b. Mehmed, *Müsameretü'l- Ahbar*, Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi, (Hazırlayan Osman Turan) TTK Yayınları, Ankara 1944, s. 30-57.

⁵⁴ *Tarih Araştırmaları I*, s. 137. Köprülü, ilgili makalesinin bir dipnotunda İbni Bibi'nin vekayinamesi hakkında şu dipnotu koymuştu. “...bu mühim eser hakkında bu makaleler silsilesinde hususi bir tetkik neşredebiz için, şimdilik daha fazla izahat vermeyi lüzumsuz gördük.” *Tarih Araştırmaları I*, s. 82.

⁵⁵ *Müsameretü'l- Ahbar*, Önsöz.

⁵⁶ *Fuad Köprülü Armağanı*, s. 531-564.

⁵⁷ “*Türklerin de İslam dini ve medeniyetine intisap ettikten sonra eski düşünüş ve inanışlardan, kültür ve ananelerden birçok unsurları birlikte getirip muhafaza ettikleri ve bunun neticesi olarak da İslamiyet anlayışlarında ve yeni bir islami cemiyet vücuda getirmelerinde bir hususiyet arzettikleri görüş ve kanaatine varmış, bu sayede Türk din tarihi gibi pek çetin mevzulara teksif ettiği araştırmaları çok verimli olmuştur. Türk*

Türklerin dini tarihleri hakkında incelemeler kaleme almıştır.⁵⁸ Örneğin Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye* adlı kitabında Baba İshak Ayaklanmasını Köprülü çizgisinde yorumlamıştı.⁵⁹

Ahmet Yaşar Ocak, Osman Turan'ın Türklerin dini tarihi hakkında yaptığı incelemelerle hocası Köprülü'den sonra bu sahanın ikinci önemli ismi haline yükseldiği görüşüne varmıştı.⁶⁰ Ahmet Yaşar Ocak'a göre Osman Turan, hocası Köprülü'yle birlikte tarihçilerimizin fazla iltifat etmediği bu konuda hala iki önemli isimdi.⁶¹

2-İkinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Fikir Akımlarından Anadoluculuk Fikriyatının Etkisi

II. Meşrutiyetten sonra fikir akımları arasında Türkçülük önemli bir hamle yapmıştı. Fuad Köprülü bu dönemde Türkçülük akımından etkilenmiş ve bu doğrultuda edebi ürünler bile vermişti. Bu akım Köprülü'nün gelecekte çalışma sahasının genişliği ve çeşitliliğini yön verme konusunda önemli bir etken olacaktı.⁶² Ancak Köprülü'nün milliyetçiliği bilimsel çalışmalarında konuların işlenişinde değil seçilmesinde etkili olmuştu. Şöyle ki “ Köprülü'nün mesleğine başladığı devirdeki havaya uygun olarak tetkiklerinde

*Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı mühim eserini yazarken karşılaştığı ve temas ettiği dini meselelerin bir kısmını 'Anadolu'da İslamiyet' 'Bektaşiliğin Menşeleri' ve ' Türk Moğol Şamaniliğinin İslam Tasavvuf Tarikatları Üzerine Tesiri' yeni tez ve görüşleri ile Köprülüzade, Müslüman olan Türklerin milli ruhlarından, eski şamani düşüncü ve inanışlarından İslamiyete ne gibi unsurlar getirdiklerini ve bunların türlü inkişaflarını araştırmış ve meydana koymuştur. Bu suretle Köprülü, Köprülü, Türk din tarihinin de bir kurucusu olarak mevki almıştı.” Osman Turan, Mukaddime, *Fuad Köprülü Armağanı*, s. XVI.*

⁵⁸ Osman Turan'ın Türk din tarihine dair ilk yazısı 1945'de “Türkler ve İslamiyet” başlığı altında çıkmıştı. Anakara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi C.4, S. 4, 1946, s. 457-485. Bu yazı Osman Turan'ın sağlığında yayınlanan, *Selçuklular ve İslamiyet* başlıklı makaleler derlemesine alınmıştı. Bkz. *Selçuklular ve İslamiyet*, Ötügen Yayınları, 6. Baskı Anlara 2005, s. 15-45. Selçuklu vakfiyelerine dair makaleler serisinde Selçuklu Türkiye'sinin dini meselelerine temas etmişti. 1950'de “Selçuk Türkiye'si Din Tarihine Dair Bir Kaynak”, *Fuad Köprülü Armağanı*, s. 531-565 yayınlanmıştı. Osman Turan 1965'de çıkan *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, 1969'da çıkan *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi* ve son olarak 1971'deki *Selçuklular Zamanında Türkiye* başlıklı eserinde Türklerin dini tarihlerini ilgilendiren bahisler yer almıştı.

⁵⁹ Köprülü'nün Baba İshak ayaklanması için bkz. Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, (Yayına Hazırlayan Metin Ergun,) 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 36-42, Fuad Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, s. 96-98, Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 3. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, s. 420-427.

⁶⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Ortaçağlar Anadolusunda İslam'ın Ayak İzleri, Selçuklu Dönemi Makaleler Araştırmalar*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 238-246.

⁶¹ “Türkler ve İslamiyet meselesi Türk tarihinin en büyük dönüm noktalarından biri olduğu halde bugüne kadar gelip geçmiş Türk tarihçileri içinde Fuad Köprülü ve Osman Turan'dan sonra pek rağbet görmemiş bir konudur.” Bkz. “Türkiye Tarihçiliğinde Türkler ve İslamiyet: Osman Turan'ın Çalışmaları Üzerine Kısa Bir Bakış” *Ortaçağlar Anadolusunda İslamın Ayak İzleri, Selçuklu Dönemi Makaleler Araştırmalar*, s. 238.

⁶² Turan, “Mukaddime”, s. XII.

daima milliyetçi görüş hâkim olmuştur. Lakin bu hareket mebdei hiçbir zaman ilmin zaruri bir şartı olan objektiflikten ve tarafsızlıktan uzaklaştırmış, hadise ve vesikaları zorlamaya sevk etmiş değildir. Bilakis mutlak surette hakikatin sadık bir araştırmacısı olmak vasfı onun eserlerinde her an müşahade edilir. Nitekim talebesi olanlar derslerinde, bazen nazik vaziyetlere rağmen hakikatin hiçbir zaman fert ve milletlerin aleyhinde olamayacağı fikrini sık sık hatırlarlar. Burada bahismevzu milliyetçi görüş, mevzuları tetkikte değil onların seçilişinde ve maziden kuvvet almakta amil olmuştur.”⁶³

II. Dünya savaşı yıllarındaki siyasi fikir hareketleri, asistanlığından itibaren fikri mücadeleye atılmaktan çekinmeyen Osman Turan’ı da etkilemişti.⁶⁴ Bu yıllardaki siyasi fikir hareketlerinden öne çıkanlardan biri de *Anadoluculuk* akımı idi. *Anadoluculuk* hareketinin kökenleri özellikle mütareke dönemine kadar uzanıyordu.⁶⁵ Türkiye Selçukluları sahasının Osman Turan’dan önceki tarihçi nesline mensup en önemli ismi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç idi.⁶⁶ Mükrimin Halil Yinanç’ı bu sahaya yönelten nedenlerden birisi de Mütareke İstanbul’unda ortaya çıkan *Anadoluculuk* fikir akımı idi.⁶⁷ Daha sonra 1924-25 yıllarında *Anadolu Mecmuası* bu akımın Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yayın organıydı.⁶⁸ Bu mecmuanın ilk sayısında Mükrimin Halil’in *Milli Tarihimizin İsmi* başlıklı makalesi ve sonrasında aynı yazarın bir seri makaleleri bu akımın tarihimize bakışını anlatan önemli yazılardır.⁶⁹ Mükrimin Halil, *Milli Tarihimizin İsmi* başlıklı yazısında Anadolu’nun Türkleşmesinden itibaren yirminci yüzyıla

⁶³ Turan, “Mukaddime”, s. XIX.

⁶⁴ Osman Turan’ın bu yönüne Mehmet Altay Köymen, bir yazısında işaret etmişti. Köymen, Turan’ın ölümünden sonra yeniden basılan *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* adlı kitabına yazdığı sunuşta, onun bu yönünden bahsetmişti. Bkz. Mehmet Altay Köymen, “Prof. Dr. Osman Turan: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri”, Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Nakışlar Yayınları, İstanbul 1979, s. 20-21.

⁶⁵ Hilmi Ziya Ülken, *Anadoluculuk* akımını anlatırken *memleketçilik* ismini tercih etmiştir. Bkz. *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, 3. Baskı, s. 712-728.

⁶⁶ Mükrimin Halil Yinanç hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Hakan Özalp, *Tarihe Adanmış Bir Ömür, Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç*, Elmuhal Vakfı Yayınları, İstanbul 2012. Mükrimin Halil Yinanç’ın makale ve bildirileri ne toplu olarak bakmak için bkz. Fahameddin Başar, İlyas Gökhan, Ömer Hakan Özalp, *Ord. Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç, Makaleler*, TTK, Ankara 2017.

⁶⁷ Ülken, Mükrimin Halil Yinanç’a bu düşünce sisteminin gelişiminde özel bir yer ayırmıştır. Bkz. Ülken, *age.*, s. 713, 715-716. H. Z. Ülken’e göre Yinanç önceleri İslam tarihi sahasına ilgi duyarken *Anadoluculuğun* etkisiyle çalışma sahasını Türkiye Selçuklularına çevirmişti. Ülken, *age.*, s. 713.

⁶⁸ *Anadolu Mecmuasının* bütün sayıları Latin harflerine aktarılmış ve bir cilt haline basılmıştır. Bkz. *Anadolu Mecmuası* (Yayına hazırlayan Arslan Tekin-Ahmet Zeki İzgören) TTK Yay. Ankara 2011.

⁶⁹ “Milli Tarihimizin Mevzuu I-II”, *Anadolu Tarihi: Anadolu’nun Fethi I.II.II.IV.V*, yazıları için bkz. F Başar vd. *age.*, s. 683-737.

kadar geçen süre içinde yaşanan gelişmelerin şu şekilde adlandırılması gerektiğini açıklamıştı:

“Anadolu’ya muhaceret ve tavattun eden Türkler, uzun müddet bu yeni vatanlarında toplanmak için Salibîlerle ve Bizanstinlerle uğraşmışlar, nihayet suret-i katiyye ve ebediyede kıta-i mezkurede yerleşmişler, ayrı bir devlet ve medeniyet vücuda getirmişlerdi. Bilahare Selçukî hanedanının sukutundan sonra Anadolu’da uzun müddet derebeylerin mücadelesi baş göstermiş ve iki asırdan fazla devam eden bu fetret devri Osmanlı ailesinin husule getirdiği ittihadı milli sayesinde hitam-pezir olmuştu. İttihadı tekevvününden sonra Anadolu Türkü’nün cihangirliği başlamış ve pek az bir müddet içinde üç mamur kıtanın ekserisi istila eylemişti. Görülüyor ki Osmanlı hanedanının zaman-ı hâkimiyetinde aktar-ı cihanı fethedenler Rumeli’ye geçip iskân edenler, Suriye’yi Mısır’ı ve Berberistan’ı istila edenler Anadolu Türkü’dür. O halde tarihimizin ismini de şu suretle söyleriz: Anadolu Türkleri tarihi veya sadece Anadolu tarihi. Anadolu Türkleri tarihi denilince milletimizin Anadolu’ya muhaceret ve istilasından itibaren zamanımıza kadar cereyan eden vakayi hatıra gelir ve bunda gerek Selçukî hanedanı gerek derbeyler ve gerekse Osmanlı ailesi zamanında vukua gelen bilimum vakıat-ı siyasiyye ve medeniyye dâhil olur. Anadolu tarihi, Osmanlı hanedanı zamanındaki tevessüü ve fütuhatin kâffesini ihtiva eder. Rumeli’de, Mağrib’de, Mısır’da, Yemen’de hülasa Anadolu Türkü’nün hâkim bulunduğu bütün memleketlerdeki vekayii kendi içine alır. Mesela bugün Fransa, Cezayir, Tunus, Madagaskar kıtalarını işgal eylemiştir. Bu memleketlerde cereyan eden vekayii Fransa tarihine dâhildir.”⁷⁰

Anadolucu hareket, 1930’lu yıllarda Yüksek Ziraat Enstitüsü’nde görev yapan şevket Raşid Hatipoğlu ve arkadaşları tarafından çıkarılan *Dönüm* dergisinde devam ettirilmişti.⁷¹ İkinci Dünya Savaşı yıllarında da Anadoluculuk fikir akımı yeniden canlanmış, Remzi Oğuz Arık’ın şahsında⁷² temsilcisini bulmuş, Arık’ın yayımladığı *Millet Mecmuası*⁷³ bu akımın adeta yayın organı haline gelmişti. Remzi Oğuz Arık’ta tıpkı Mükrimin Halil gibi Türkiye tarihine bakışımı anlatmış lüzumunu hissetmiş ve bu doğrultuda yazılar kaleme almıştı. Örneğin *Tarihimizn Öğrettikleri* başlıklı yazısında Osmanlı İmparatorluğu’nun

⁷⁰ F. Başar vd. *age*, s. 687-688.

⁷¹ Bu dergi için bkz. Metin Çınar, *Anadoluculuk ve Tek Parti, CHP’de Sağ Kanat*, İletişim Yayınları, Ankara 2013, s. 121-153.

⁷² Remzi Oğuz Arık için bkz. Rıdvan Çongur, *Remzi Oğuz Arık Armağanı*, AÜ DTCF Yayınları, Ankara 1987; Ziya Bakırcıoğlu, *Remzi Oğuz Arık’ın Fikir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, Remzi Oğuz Arık’ın bütün fikir yazılarını toplayan derleme şu başlık altında çıkmıştır. *Remzi Oğuz Arık, Coğrafyadan Vatana Fikir Yazıları*, (Hazırlayanlar Ezel Erverdi- M. İhsan Kara), Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

⁷³ Bu mecmua hakkında bir inceleme için bkz. Mithat K. Vural, *II. Dünya Savaşı Türkiyesi’nde Millet Dergisi ve Anadolucu Milliyetçilik*, Libra Yayınları, İstanbul 2020.

gerileyiş ve çöküşünde Anadolu'nun imparatorluğu yönetenler tarafından ihmal edilmesine şöyle dikkat çekmişti:

“... Osmanlı İmparatorluğu'nu ilk kuranların uyanık karakterleri ile yekpareliğini kazanan ve metropol payesini yitirmeyen Anadolu'nun sonraki nesiller elinde müstemlekenin uğrayacağı ihmale, kayıtsızlığa, hatta daha beter zulme uğraması, harcanması; böylece imparatorluğun istinatgâhını kaybetmesidir.”⁷⁴

Arık, *Osmanlı İmparatorluğu ve Müstemlekecilik* başlıklı bir makalesinde yine aynı konuya dönerek Anadolu'nun ihmali üstünde durmuştu. Türkiye tarihine bakışını daha da somutlaştırma, açıklığa kavuşturmak amacıyla şu satırları kaleme almıştır:

“Osmanlıların hiç olmazsa, ilk nesillerden, büyük ve kurucu nesillerden sonra Anadolu'yu yalnız Balkanlardan değil hatta bütün müstemlekelerinden ayırt edemeyecek hale sokmuş bulunmasını bu imparatorluğun en feci karakteristiği; onu en sonunda mahveden en korkunç ve menfi vasıf olarak tanıyoruz.”⁷⁵

Remzi Oğuz Arık, Türkiye Selçuklularına ilişkin yayınların çıkmasını büyük bir ilgiyle karşılıyordu.⁷⁶ Osman Turan, DTCF'de önce öğrenci, sonra asistanken Arık da Arkeoloji kürsüsünde profesör olarak görev yapmaktaydı. Arık, fakülte bünyesinde milliyetçi grubun lideri olarak görülmekteydi.⁷⁷ Osman Turan'ın Arık'ın *Millet Mecmuası*'nda yazıları çıkmıştı.⁷⁸

Anadolucu fikir akımı 1942 yılında CHP genel sekreterliğine Memduh Şevket Esendal'ın⁷⁹ getirilmesiyle beraber siyasi mahfillerde güç kazanmaya başlamıştır.

⁷⁴ Remzi Oğuz Arık, *Coğrafyadan Vatana Fikir Yazıları*, s. 247.

⁷⁵ Remzi Oğuz Arık, *Coğrafyadan Vatana Fikir Yazıları*, s. 217.

⁷⁶ Örneğin, İbn Bibi'nin eserinin Türkçe tercümesi 1942'de çıktığı zaman Remzi Oğuz Arık *Anadolu Selçuki Tarihi* başlıklı makalesinde bu tip çalışmaların çoğalmasında çağrısında bulunmuştu. Bkz. Remzi Oğuz Arık, *Coğrafyadan Vatana Fikir Yazıları*, s. 196-201.

⁷⁷ O günlerde Dil ve Tarih coğrafya Fakültesinde doktora çalışmasına devam eden Mehmet Altay Köymen, Remzi Oğuz Arık'ın fakültedeki bu yönünü şöyle anımsamaktaydı. “*Fuad Köprülü ve Şemsettin Günaltay gibi büyük ilim ve fikir adamlarının siyasi hayata atılmaları, fakültede bir ilim ve bilhassa fikir boşluğu doğurmakla kalmadı, meydanı Avrupa'da tahsil etmiş, fakat turdu iyi yetişmeden dönmüş zayıf gençlere bıraktı... Üstelik aynı fakülte daha sonra bütün Türkiye'yi etkileyecek olan yabancı bir ideolojinin bayraktarlığını yapan üç doçentin faaliyet merkezi haline geldi. Bu arada Remzi Oğuz Arık'ın kendisine ümitlenmiş sarılmış memlekete gençlerini orta yerde bırakıp fakülteyi gayesinden saptıranların başında olan bir dekana kızarak öğretim üyeliğinden istifa etmesi meydanı büsbütün boş bıraktı. Bu şartlar altında Prof. Dr. Osman Turan bir dereceye kadar denge unsuruydu.*” Köymen “prof. Dr. Osman Turan”, s. 22.

⁷⁸ Bu yazıların künyesi için bkz. Topal, *age*, s. 127-128.

⁷⁹ Esendal'ın CHP Genel Sekreterliği esnasında Anadolucu ve milliyetçi akımlara sempatisi hakkında bkz. M. Çınar, *age*, s.223-246. Osman Turan, Esendal ile zaman zaman görüştüğünü ve Türkiye'nin meseleleri hakkında fikir alış verişinde bulunduğunu hatırlamaktaydı. Bkz. Osman Turan, *Türkiye'de Siyasi Buhranın Kaynakları*, Nakışlar Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1979, s. 67. Osman Turan'ın sınır arkadaşı Mehmet Altay Köymen de, Turan ile beraber zaman zaman Esendal'ı ziyaret ettiğini yazmıştı. Bkz. *Prof. Dr. Mehmet Altay*

Esendal'ın bu göreve getirilmesi o dönemi yaşayanlar tarafından Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde ve bazı fakültelerde (Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi dâhil) güç kazandığı söylenen solcu harekete karşı bir tepki olarak yorumlandı.⁸⁰

1944'ün Nisanında Nihal Atsız, Sebahattin Ali davasıyla başlayan gelişmeler sonrasında yakın tarihimize *1944 Milliyetçilik Olayları* diye geçen olaylar sonrasında Nihal Atsız ve arkadaşları tutuklanmış ve yargılanmışlardı.⁸¹ Bu gelişmeler yaşanırken Osman Turan, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bakanlık emrine alınmak suretiyle üniversitedeki görevinden uzaklaştırılmıştır.⁸² Hatta Osman Turan ve aralarında Anadolucu fikir akımının önde gelenlerinden bazıları kısa bir süreliğine gözaltına alınmış ama Nihal Atsız ve arkadaşlarının davalarına dâhil edilmemiştir.⁸³ Daha sonra Memduh Şevket Esendal ve Dil ve Tarih Coğrafya kökenli yeni milletvekili olan Doç. Dr. Tahsin Banguoğlu'nun Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel nezdinde yaptığı girişim sonucunda tekrar fakültesindeki görevine dönmüştü.⁸⁴

Köymen, *Toplu Makaleler*, c. I, s. 498. Memduh Şevket Esendal hakkında ayrıntılı bir biyografik çalışma için bkz. İsmail Çetişli, *Memduh Şevket Esendal-İnsan ve Eser*, Kardelen Yayınevi, Isparta 1999.

⁸⁰ Millet Mecmuasında yazıları çıkan Samet Ağaoğlu, bu görüşte idi. “*Memduh Şevket Bey'in devrin tek partisi ve hâkimi olan bir teşekküle Genel Sekreter olması o yıllarda çeşitli yollarla yeniden hızla yayılmaya başlayan üniversite profesör ve doçentleri arasında kollar bulan, devlet dairelerinde hele Milli Eğitim Bakanlığı'nın önemli yerlerine taraftarlarını yerleştirebilen koyu solculuğa karşı bir tepki diye karşılandı.*”, Samet Ağaoğlu, *Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, (Yayına Hazırlayan Cemil Koçak) İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 25. Osman Turan da, Memduh Şevket Esendal'dan bahsettiği bir yazısında benzer bir yorumda bulunmuştur. “*Memduh Şevket Esendal, Türk siyasi simaları arasında mühim bir şahsiyet idi. Halk Partisi'ni münevverlerle gençleştirmek, onun kurumakta olan kanına yeni bir aşu verirken bu partiyi fikirle de canlandırmaya çalışıyordu. Mesela o ticari ahlakın bozulduğu harp yıllarında ahi ve lonca teşkilatından faydalanmak çarelerini arıyordu. Zira bu tarihi müessesese asırlar boyunca, yüksek bir ticari, içtimai ve ahlaki nizam sağlamıştı. Çevresine aldığı aydınlarla hepsi milliyetçi olmamakla beraber Hasan Ali ve solculara karşı partinin sağ kanadının başı sayılıyordu.*”Bkz. *Türkiye'de Siyasi Buhranın Kaynakları*, s. 66-67.

⁸¹ Bu olaylar için Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, (1938-1945) İletişim Yayınları c. II, 6. Baskı, İstanbul 2012, s. 220-228.

⁸² Topal, *age*, s. 33, Birinci, *age*, s. 37.

⁸³ Osman Turan'ın da aralarında bulunduğu gözaltına alınanların listesinde Remzi Oğuz Arık, Mükrimin Halil Yinanç, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mehmet Halit Bayrı gibi Anadolucu akımın önde gelen isimleri bulunmaktaydı. Bu liste için bkz. Günay Göksu Özdoğan, “*Turan'dan “Bozkurt”a Tek Parti Döneminde Türkçülük, 1931-1946*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 303. O günlerde CHP Genel Sekreteri olan Esendal'ın Nihal Atsız ve arkadaşlarının tutuklanmasıyla başlayan dalganın genişletilmesi ihtimali karşısında İnönü nezdinde girişimde bulunduğu söylenmektedir. Bkz. Samet Ağaoğlu, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru*, Baha Matbaası, İstanbul 1972, s. 105. Memduh Şevket Esendal'ın en azından Osman Turan başta olmak üzere, Remzi Oğuz Arık vd. Anadolucu isimlerin serbest bırakılmasını sağlamış olması ve Nihal Atsız ve arkadaşlarının davalarına dâhil edilmemelerini sağladığı ihtimal dâhilindedir.

⁸⁴ Topal, *age*, s. 34, Birinci, *age*, s. 37.

Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye Selçukluları tarihine yönelik artan bir ilgi ortaya çıkmıştı: İbni Bibi’nin eserinin muhtasar nüshasının Türkçe çevirisi yapılmış;⁸⁵ bu çeviriyi Aksarayi’nin eserinin Türkçe’ye tercümesi izlemiştir.⁸⁶ 1941 yılında dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Mükrimin Halil Yinanç’la yaptığı bir görüşmede, onun uzun süreden beri üzerinde çalıştığı Anadolu Selçukluları Tarihini bitirmesi için teşvik etmişti.⁸⁷ Yinanç’ın kitabı ancak 1944 yılında çıkabilmişti.⁸⁸ İstanbul Üniversitesi misafir öğretim üyesi olan ünlü Haçlı Seferleri ve Bizans tarihi uzmanı Steven Runciman, Türk Tarih Kurumu’nda *Anadolu’nun Orta Çağlardaki Rolü* başlıklı verdiği konferansta Anadolucu akımın Türkiye tarihine dair yaklaşımına benzer yorumlar yapmış, Bizans’ın ve Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünde Anadolu’nun ihmalinin önemli yer tuttuğuna işaret etmişti.⁸⁹ Bu çalışmalara Köprülü’nün yukarıda bahsedilen *Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları* da ilave edilmelidir.

Osman Turan hocası Fuad Köprülü’nün II. Meşrutiyet’in fikir akımlarından Türkçülük hareketinden etkilendiğini ancak onun milliyetçiliğinin ele aldığı konuların seçilmesiyle sınırlı olduğunu, asla konuların işlenmesinde objektiflikten ayrıldığını söylemişti.⁹⁰ Osman Turan’ın da II. Dünya Savaşı yılları Türkiye’inde fikir hareketlerine ilgisiz kalmadığını yukarıda belirtmiştik. Dolayısıyla dönemin milliyetçi ve Anadolucu fikir akımından bir ölçüde etkilenmiş olarak Türkiye Selçukluları sahasına yöneldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak Osman Turan da tıpkı hocası Fuad Köprülü gibi ele aldığı konuyu işlerken objektiflikten ayrıldığını vurgulamak gerekiyor.⁹¹ 1944’de yayına hazırladığı Türkiye Selçukluları tarihinin önemli bir kaynağı *Müsameratü’l-Ahbar*’ın

⁸⁵ *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, İbni Bibi’nin Farsça Muhtasar Selçuknamesinden*, (Çeviren M. Nuri Gençosman, Notlandıran F. Nafiz Uzlu), Ankara 1941.

⁸⁶ *Selçuki Devletleri Tarihi-Aksaraylı Kerimeddin Mahmut’un Müsamerat-al- Ahyar Farsça Tarihinin Tercümesi*, (Çeviren M. Nuri Gençosman, Notlandıran F. N. Uzlu), Ankara 1943.

⁸⁷ İsmet İnönü *Defterler 1919-1976*, c. I, (Hazırlayan Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 305. Hilmi Ziya Ülken de İnönü’nün, Mükrimin Halil’i teşvik konusundan bahsetmişti. Bkz. Ülken, *age*, s. 712.

⁸⁸ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I Anadolu’nu Fethi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, c. I, İstanbul 1944.

⁸⁹ Steven Runciman, “*Anadolu’nun Orta Çağlardaki Rolü*”, *Belleten*, c. 7, S. 27, Temmuz 1943, s. 549-556.

⁹⁰ Osman Turan, “Mukaddime”, *Köprülü Armağanı*, s. XIX.

⁹¹ Osman Turan’ın DTCF’den öğrencisi olan ve Turan’la siyasi görüş farklılığı bulunan Prof. Dr. Şerafettin Turan anılarında onun ideolojisini eserlerine yansıtmadığını, objektiflikten uzaklaşmadığını şöyle anlatıyordu... “İdeolojisini araştırmalarına yansıtılmaya özen gösteriyordu. Nitekim kendisinin Türkiye Selçukluları diye andığı Anadolu tarihine ilişkin araştırma ve yayınları günümüzde bile başvuru kaynakları olarak kullanılmaktadır.” Şerafettin Turan, *Anılarla Türkiye Gerçeği*, Bilgi Yay., Ankara 2016, s. 167.

önsözünde duyduğu siyasi kaygıların da bu sahaya yönelmesinde rolü olduğunu şöyle ifade ediyordu.

“İki seneye kadar menşelerimizi ve orijinal Türklüğü tanımak maksadıyla Orta Asya tarihi beni daha fazla ilgilendirirken bu vatanın kuruluşunu temin eden tarih devresinin aydınlatılmasını acil bir milli müdafaa meselesi telakki ederek, küçük de olsa ilk gayretlerimi bu noktaya hasretmeyi daha faydalı buldum.”⁹²

Osman Turan aynı önsözde Anadolu akımının Türkiye tarihine yaklaşımını anımsatan şu cümleleri de yazmaktan kendini alamamıştı.

“Selçuk istilasıyla başlayan Türkiye tarihi dış görünüşü bakımından “vatan kurma”, “kurulan”, “vatandan taşma”, anavatana dönme şeklinde üç büyük safha arz eder. Fetihler ve bunu müteakip Türk devletlerinin kurulması, Selçuk sultanlığı tarafından milli birliğin vücuda getirilmesi ve nihayet bu devletin yıkılışından sonra beyliklerin teşekkülü bu vatan kurma devrinin safhalarıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmasıyla üç kıtada teessüs eden hâkimiyet bu taşma devrini teşkil eder. Fakat sağlam vatan kurmanın tabii bir inkişafı neticesi olan cihanşümül imparatorluğun haşmetli devirleri maalesef anavatanın kuvvetlenmesinde bir amel olmadı. İmparatorluk devrinde anayurt fikrini duymamış olmamızın acı neticelerini, bir gün tarihi zaruretlerin baskısıyla, yıkılmış ve nüfusu azalmış olan bu topraklara dönmek zorunda kaldığımız zaman duymaya başladık. Bu cihet, meydana çıkan büyük dış şartlar karşısında yeniden büyük bir millet kurmak ve çağdaş medeniyete yetişmek için karşılaştığımız zorluklardan en mühimini teşkil eder.”⁹³

Osman Turan, Anadolu akımının özellikle Osmanlılarda anayurt fikrinin olmaması ve Anadolu'nun ihmal edildiği görüşünü paylaşmakla birlikte⁹⁴ Anadoluocuların bütün fikirlerini benimsemiş değildi. Örneğin “Anadolu Selçukluları” tabiri yerine “Türkiye Selçukluları” tanımını yeğlemiştir.⁹⁵ Osman Turan, Osmanlı tarihi konusunda meslek

⁹² Müsameretü'l- Ahbar, s. 27.

⁹³ Müsameretü'l- Ahbar, s. 25.

⁹⁴ “Anadolu'da rastladığımız tarihi abidelerin hemen hepsi Selçuk devrine aittir. Osmanlı devrinde Anadolu her bakımdan bir gerileme manzarası arzeder. Bunda imparatorluğun Anavatan fikrini kavramamış olmasının bir tesiri olmakla beraber...” Müsameretü'l- Ahbar, s. 22.

⁹⁵ Anadolu akımına mensup Mehmet Halit Bayri, gerek 1924-1925'te çıkan Anadolu Mecmuası'nda gerekse 1942-1944 arasında Millet Mecmuası'nda yer almıştı. Bayri, Anadolu Mecmuası'nda daha çok Türkiye yerine Anadolu kavramının kullanılması gerektiğine dair yazılar yazmıştır. Bkz. Çınar, age, s. 87-90. Osman Turan ise bu konudaki görüşlerini şu sözleriyle ifade etmiştir: “Eski kaynakların Rum Selçukluları yerine son zamanlarda memleketimizde Anadolu Selçukluları tabiri umumileşmiş bulunmaktadır. Ben on üçüncü asırdan beri sarih olarak kullanıldığı bilinen ve bugün de hakiki adıyla zikredilen Türkiye üzerinde hüküm süren Selçuklular için Türkiye Selçukluları tabirini kullanmanın ilmi ve milli bakımdan daha yerinde olacağını düşünüyorum. Zaten Türkiye tarih derken de Selçuk istilasına kadar çıkan Türk tarihini kast ediyoruz.” Bkz. Müsameretü'l- Ahbar, s. 28.

hayatının ilk yıllarında koyduğu çekinceleri geri almış, Osmanlı dönemini Türk tarihinin en muhteşem devri olarak kabul etmiştir.⁹⁶.

Sonuç

Fuad Köprülü, 1913'ten 1939'a kadar İstanbul Üniversitesinde, 1396 ve 1941 yılları arasında da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde görev yapmıştır. Köprülü'nün bu yıllar arasındaki verdiği eserler hocalığı ve ilmi teşkilatçılığı bir araya gelince "Köprülü Mektebi" oluşmuştu.

Fuad Köprülü'nün İstanbul'daki devresinde doğrudan yetiştirdiği ve doktora yaptırdığı tarihçi yoktu. Ankara'ya taşınmasıyla birlikte beş yıl gibi kısa bir süre içerisinde hocalığı, vermeye devam ettiği eserleri ve ilmi teşkilatçılığının son bir numunesi olan Türk Hukuk Tarihi Dergisi ve kurmakta başarısız da olsa Türk Hukuk Tarihi Enstitüsü teşebbüsü ile "Köprülü Mektebi" Ankara'ya taşınmış oldu.

Köprülü, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin açılmasından sonra bu fakültede Orta zamanlar kürsüsünün yöneticisi olmuştu. Osman Turan, Köprülü'nün kürsüsünde lisans eğitimine başlamış, çalışkan bir talebesi olarak temayüz etmiş ve hocasının o günlerde yönetmekte olduğu *Ülkü Dergisi*'nde daha öğrenciyken çeviri ve yazıları çıkmıştı.

Osman Turan, 1940 yılındaki mezuniyetinden sonra Köprülü'nün kürsüsüne intisap etmiş ve kısa süre içinde Orta Asya Türk Kültür tarihinin bir parçası olarak doktora On İki Hayvanlı Türk Takvimini adlı tezini hazırlamıştı. Bu tezin muhtevası ve işleniş tarzı hocası Köprülü'nün Türk kültür tarihine bakışıyla uyumluydu.

Osman Turan'ın doçentlik tezi, Türk hukuk tarihinin bir kolu olarak Türklerdeki amme hukukunun bir cüzünü oluşturan *Orta Zaman Türk Devletlerinde Unvanlar* başlıklı araştırmasıydı. Bu tez Fuad Köprülü'nün Osman Turan üzerindeki bilimsel yönlendiriciliği ve etkisinin bariz şekilde açığa çıktığı çalışmaydı. Köprülü, Osman Turan öğrenciyken bu

⁹⁶ Osman Turan'ın Osmanlıya müspet yaklaşımının görüldüğü hacimli çalışması *Türk Cihan Hâkimiyeti* başlık eseridir. Ayrıca Osman Turan 1975 yılında Tercüman Gazetesinde Ergun Göze ile yaptığı bir söyleşisinde Türk tarihinin en haşmetli çağının Osmanlı asırları olduğunu belirtmişti. Ergun Göze, *Soruşturma* Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları İstanbul 1987, s. 211.

konulara değinen makaleler kaleme almıştı. Ancak bunların devamını getirememişti. Konuyu monografi şeklinde işlemek hocasından etkilenen Osman Turan'a kalmıştı.

Osman Turan'ın Türkiye Selçukluları sahasına yönelmesi 1943'de Osman Turan doçentlik tezinin kabulünden önce başlamıştı. O tarihte hocası Köprülü'nün vakıf müessesesi ve vakıf belgelerinin tarihi önemi hakkında 1938'de çıkan makaleler serisinden etkilenmiş olmalı ki, Üçüncü Türk Tarih Kongresine, *Selçuklu Vakıflarının Ehemmiyet* başlıklı bir bildiri sunmuştu. Şekli olarak Osman Turan'ın Türkiye Selçukluları sahasına yönelmesi, bu bildirisiyle başlamıştır; böylelikle genel kabulün aksine, Selçuklu vekayinamesi *Müsameretü'l-Ahbar*'ın yayınlanmasından bir yıl önceye denk gelmiştir.

Osman Turan'ın, Fuad Köprülü'den etkilenme meselesini sadece 1943'de Türkiye Selçukluları sahasına yönelmesiyle kronolojik olarak başlatmak mümkün olsa da konuya daha geniş çerçevede bakıldığında, Osman Turan'ın mesleki kariyerinde ortaya koyduğu eserler, bu eserlerin istikameti ve muhtevası dikkate alınarak bir yorum getirilmelidir. O da, özellikle doçentlik tezinden başlayarak sonra Türkiye Selçukluları sahasında yazdıklarının irdelenmesi top yekûn bir Köprülü etkisini göstermektedir.

II. Dünya Savaşı yıllarındaki Türkiye'de fikir akımlarından özellikle Anadoluculuğun Osman Turan'ın Türkiye Selçukluları sahasına yönelmesinde bir ölçüde etkili olduğunu söylemek yanlış bir yorum olmayacaktır.

Osman Turan, 1943'den itibaren bu sahaya yönelmesiyle birlikte önce kaynak neşirlerine başlamış, yaklaşık on yıl sonra İslam Ansiklopedisi'ne Selçuklu sultanlarının biyografisini yazacak ehliyete sahip olduğunu herkese kabul ettirmiş, 1970'de Cambridge yayınları arasından çıkan İslam tarihinin Türkiye Selçukluları bahsi Osman Turan'a emanet edilerek onun bu konuyu dünyada en iyi yazabilecek uzman olduğu da yabancı bilim çevrelerince kabul görmüş oluyordu. Nihayetinde 1971'de çıkan *Selçuklular Zamanında Türkiye* kitabı ile bu sahanın gerek içeride gerek dışarıda en salahiyyetli uzmanı olduğu üzerinde herkes fikir birliğine varmış oluyordu.

Osman Turan'ın, Türkiye Selçukluları sahasında ulaştığı bu merteye, 1936'dan 1971'e kadar uzanan zaman diliminde hocası Fuad Köprülü'nün etkisinde ve izinde yaptığı

çalışmaların bir muhassalası idi. Aynı zamanda bu sonuç, Köprülü'nün Ankara'ya taşıdığı "Köprülü Mektebi"nin ilmi bir başarısıydı.

KAYNAKÇA

60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, (Hazırlayanlar Osman Turan vd.) TTK Yay. Ankara 2010.

Ağaoğlu Samet; *Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, (Yayına Hazırlayan Cemil Koçak) İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

Ağaoğlu, Samet; *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru*, Baha Matbaası, İstanbul 1972.

Anadolu Mecmuası (Yayına hazırlayan Arslan Tekin-Ahmet Zeki İzgören) TTK Yay. Ankara 2011.

Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, İbni Bibi'nin Farsça Muhtasar Selçuknamesinden, (Çeviren M. Nuri Gençosman, Notlandıran F. Nafiz Uzluk), Ankara 1941.

Arık, Remzi Oğuz; Coğrafyadan Vatana Fikir Yazıları, (Hazırlayanlar Ezel Erverdi- M. İhsan Kara), Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

Bakırcıoğlu, Ziya; *Remzi Oğuz Arık'ın Fikir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000.

Başar, Fahameddin; İlyas Gökhan, Ömer Hakan Özalp, *Ord. Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç, Makaleler*, TTK, Ankara 2017

Bayraktar, Zerrin; "Ülkü Dergisi: Halkevleri Merkez Yayın Organına Bir Bakış", *AİTİA Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Dergisi, İletişim*, 1981/3.

Berktaş, Halil; *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuad Köprülü*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1983.

Birinci, Ali; *Osman Turan*, Alternatif Yay, Ankara 2003

Çetişli, İsmail; *Memduh Şevket Esendal-İnsan ve Eser*, Kardelen Yayınevi, Isparta 1999.

Çınar, Metin; *Anadoluculuk ve Tek Parti, CHP'de Sağ Kanat*, İletişim Yayınları, Ankara 2013.

Çongur, Rıdvan; *Remzi Oğuz Arık Armağanı*, AÜ DTCF Yayınları, Ankara 1987.

Demirci, Nurdan; *Prof. Dr. Osman Turan'ın Hayatı ve Eserleri*, Boğaziçi Yayınları İstanbul 1993.

Gedikli, Fethi; "Fuad Köprülü ve Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası ve Türk Hukuk Tarihi Dergisi" *Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi*, c. I, S. 1, Türk İktisat Tarihi Özel Sayısı, İstanbul 2003.

Göze, Ergun; *Soruşturma Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları* İstanbul 1987.

Güleç, İsmail; "Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, s. 560-561.

Güleç, İsmail; "Türkiyat Mecmuası" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, s. 561-562.

İnönü, İsmet; *Defterler 1919-1976*, c. I, (Hazırlayan Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

Kafesoğlu, İbrahim; *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi üzerine Araştırmalar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2019.

Kerimü'd-din Mahmud b. Mehmed, *Müsameretü'l- Ahbar*, Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi, (Hazırlayan Osman Turan) TTK Yayınları, Ankara 1944.

Koçak, Cemil; *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, (1938-1945) İletişim Yayınları c. II, 6. Baskı, İstanbul 2012.

Köprülü, Fuad; *Anadolu'da İslamiyet*, (Yayına Hazırlayan Metin Ergun) 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.

Köprülü, Fuad; *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, (Hazırlayan Orhan Köprülü), Ötüken Yayınları, İstanbul 1981.

Köprülü, Fuad; *Edebiyat Araştırmaları*, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1999.

Köprülü, Fuad; *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi* (Hazırlayan Orhan Köprülü) Ötüken Yayınları, İstanbul 1983.

Köprülü, Fuad; *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, (Yayına Hazırlayan Orhan Köprülü), Ötüken Yayınları, İstanbul 1981.

Köprülü, Fuad; *Tarih Araştırmaları I* (Hazırlayan Yahya Kemal Taştan), I, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

Ocak, Ahmet Yaşar; *Ortaçağlar Anadolusunda İslam'ın Ayak İzleri, Selçuklu Dönemi Makaleler Araştırmalar*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.

Özalp, Ömer Hakan; *Tarihe Adanmış Bir Ömür*, Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç, Elmuhal Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.

Özdoğan Göksu, Günay; “*Turan*”dan “*Bozkurt*”a *Tek Parti Döneminde Türkçülük, 1931-1946*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006.

Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, Toplu Makaleler, (Yayına Hazırlayanlar Sinan Tarifçi-Kerim Köksal Kaya) TTK Yay. c. I, Ankara 2018.

Prof. Dr. Osman Turan Makaleler, (Yayına Hazırlayanlar Altan Çetin ve Bilal Koç) Kurtuba Yayınları, Ankara 2010 Osman Turan “Mukaddime”, *Fuad Köprülü Armağanı* TTK Yayınları, Ankara 2010.

Prof. Osman Turan’ın Eserinde Tarih ve Tarihi İlişkileri, (Yayına Hazırlayan Bahaeddin Yediyıldız-Fahri Unan-Yücel Hacaloğlu), Türk Ocakları Genel Merkezi Yayını, Ankara 1998.

Runciman, Steven; “*Anadolu’nun Orta Çağlardaki Rolü*”, *Belleten*, c. 7, S. 27, Temmuz 1943.

Selçuki Devletleri Tarihi-Aksaraylı Kerimeddin Mahmut’un Müsamerat-al- Ahyar Farsça Tarihinin Tercümesi, (Çeviren M. Nuri Gençosman, Notlandıran F. N. Uzluğ), Ankara 1943.

Topal, Nevzat; *Prof. Dr. Osman Turan Hayatı ve Eserleri*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2004.

Turan, Osman; *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*, 1941.

Turan, Osman; “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, *DTCF Dergisi*, C. IX, Sayı: 4, 1951, s. 447-457.

Turan, Osman; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 3. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, s. 420-427

Turan, Osman; *Makaleler I*, (Hazırlayan Yunus Emre Kaleli), İstanbul

Turan, Osman; *Orta Zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar*, Ankara 1943, (Basılmamış Doçentlik Tezi)

Turan, Osman; *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1965

Turan, Osman; *Selçuklular ve İslamiyet*, Ötüken Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2005.

Turan, Osman; *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi*, c. I-II, 3. Baskı, Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1979.

Turan, Osman; *Türkiye’de Siyasi Buhranın Kaynakları*, Nakışlar Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1979.

Turan, Şerafettin; *Anılarla Türkiye Gerçeği*, Bilgi Yay., Ankara 2016.

Uzman, Nasrullah; *İktidardaki Muhalif Prof. Dr. Osman Turan*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018.

Ülken, Hilmi Ziya; *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2017.

Vural, Mithat K.; *II. Dünya Savaşı Türkiyesi'nde Millet Dergisi ve Anadolu Milliyetçilik*, Libra Yayınları, İstanbul 2020.

Yazıcı, Nesimi; "Milli Tetebbular Mecmuası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 30, s. 83-84.

Yinanç, Mükrimin Halil; *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I Anadolu'nu Fethi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, c. I, İstanbul 1944.